

Ismail PALIĆ

O PRIJEDLOGU *NA* U VREMENSKIM SINTAKSIČKIM KONSTRUKCIJAMA

Sažetak: U članku se raspravlja o mogućnostima upotrebe prijedloga *na* u sintaksičkim konstrukcijama kojima se obilježava vrijeme. Osnovni cilj rada jeste pokušati predočiti i opisati semantičku transpoziciju prijedloga *na* iz domena prostora u domen vremena. Objašnjavaju se činioci koji određuju upotrebu ovog prijedloga s pojedinim tipovima vremenskih leksema u oblicima akuzativa, na jednoj, i lokativa, na drugoj strani. Zaključuje se da vremenske konstrukcije s prijedlogom *na* tipološki većinom pripadaju intralokalizacijskim, te da se ostvaruju kao dva njihova semantička podtipa: “koincidencija” i “referencijalna tačka”. Također, ovim konstrukcijama moguće je obilježiti i vremensku kvantifikaciju.

Ključne riječi: *prijedlog, vremenski leksem, akuzativ, lokativ, metaforičko preslikavanje, semantička konceptualizacija, vremenska intralokalizacija, “koincidencija”, “referencijalna tačka”*

1. U posebnome radu (Palić 2012) opisao sam upotrebu prijedloga *u* u konstrukcijama vremenske intralokalizacije. Zaključio sam da su takve konstrukcije vrlo frekventne među vremenskim intralokalizacijskim prijedložno-padežnim izrazima te da, s obzirom na svoju upotrebu, dijelom stoje u stanovitom odnosu prema odgovarajućim konstrukcijama s prijedlogom *na*. Zato ovim radom ne nastojim samo opisati ove druge konstrukcije (s prijedlogom *na*), nego bliže osvijetliti i taj odnos, doprinoseći, vjerujem, potpunijoj spoznaji o strukturi semantičko-sintaksičkoga polja vremenske intralokalizacije u cjelini.

Zbog vjerovatne mogućnosti da ovaj prilog bude čitan i korišten zasebno, a ne u cjelini s gore spomenutim (o prijedlogu *u*), ne ostaje drugo nego da se ukratko ponove teorijske osnove na kojima se temelji istraživanje ovih dvaju prijedloga. Kategorija vremena (temporalnosti) te kategorija prostora (lokalnosti) spadaju u temeljne dimenzije kojima spoznajemo i predočavamo svijet oko sebe. Pritom se vrijeme uzima kao

neograničeni objektivni kontinuum linearnog tipa podoban segmentiranju na manje ili veće dijelove. Premda spoznajno dimenzionalno, vrijeme se kao kategorija uglavnom razumijeva izvedenim iz prostora. Takva promišljanja osobito su svojstvena *lokalistima*¹, a u novije doba i teoretičarima kognitivne gramatike (npr. Langacker 1987; 1991; 2008).

U ovom radu, koristeći se metodološkim postupcima upravo kognitivne gramatike, nastojat ću opisati semantičku transpoziciju prijedloga *na* iz domena prostora u domen vremena. Glavni ciljevi rada jesu, prvo, dokazati pretpostavku da se spomenuta semantička transpozicija vrši postupkom metaforičkoga preslikavanja; drugo, pokazati da je predočavanje pojmova vremena kao pojmova prostora u razmatranim konstrukcijama suočeno s brojnim ograničenjima te bitno uvjetovano semantičkim profilom vremenskoga pojma; treće, naznačiti pravila kojima se regulira upotreba prijedloga *na* u vremenskim konstrukcijama, posebno s obzirom na njegovu kolokaciju s vremenskim leksemima te izbor padeža (akuzativa ili lokativa) s kojim stoji.

2. Intralokalizacija² jest pojam iz domena kategorije prostora koji označava odnos u kojemu *objekt lokalizacije* (OL)³ u potpunosti zauzima prostor u granicama *lokalizatora* (L). Prostorna intralokalizacija (PIL) može biti statičnoga i dinamičnog tipa. U prvom slučaju OL miruje smješten u granicama L, a u drugome OL pomjera, kreće u granicama L. Kako sam već rekao, vrijeme je dimenzionalna kategorija, ali linearnog tipa, kojoj je svojstven neprestan, neograničen tok. No, upravo takva predodžba vremenu daje kategorijalno niži rang u odnosu na prostor jer se zamišljeni vremenski kontinuum nužno smješta u prostor i prostire u njemu. Zbog toga se i operacionalizacija vremena vrši prostornom raščlambom, tj. određenjem na zamišljenoj vremenskoj osi odsječaka kao “prostora vremena” koji tako postaju vremenski lokalizatori (VL) u koje je moguće smjestiti objekt vremenske lokalizacije (OVL). Na taj se način identificira vrijeme kao lokalizator i postavlja vremenska intralokalizacija (VIL) kao pojam metaforički preslikan iz

¹ V., npr., Anderson 1971. O *lokalizmu* kao teorijskom pravcu u modernoj lingvistici v. više Piper (1997) i Pranjković (2010).

² Termin preuzet od Pipera (1997). Usp. i Pranjković (2001).

³ Temeljni sudionici predočenoga scenarija u kognitivnoj gramatici obilježavaju se engleskim terminima *trajectory* i *landmark* (Langacker 1987; 1991). Belaj (2010) kao odgovarajuće predlaže termine *trajektor* i *orijentir*. U ovom radu ja se ipak opredjeljujem za drukčija terminološka rješenja (v. Piper 1997, Pranjković 2001 i dr.), i to iz nekoliko razloga: prvo, duže su u upotrebi, te su stabilniji; drugo, (tehnički) termin *trajektor* izgleda mi sasvim prikladnim, za razliku od termina *orijentir*, koji, po mome mišljenju bar, ne asocira na ono što bi mu trebao biti sadržaj (pozadina scene); treće, tročlani sistem *objekt lokalizacije* – *lokalizator* – *orijentir* (eksplicira tip semantičke relacije) čini mi se mnogo pogodnijim za objašnjavanje pojava koje se ovdje razmatraju.

domena prostora. Za VIL bitno je da OVL potpuno pripada VL, bilo da traje koliko traje i VL (npr. *Stajali smo na kiši*), bilo da trajanjem zauzima samo dio trajanja VL (npr. *Sreli smo se na dan odlaska*). VIL pripadaju također i scenariji u kojima OVL svojim trajanjem prelazi granice VL (npr. *Radit ćemo i na Bajram*). Brée – Smit (1986: 346) navode dva načina na koja se može obilježiti VIL:

- a) neposredno: povezivanjem OVL s VL (npr. *Došao je u sedam sati*) i
- b) posredno: metonimijskim povezivanjem OVL s nekim događajem, stanjem, okolnostima i sl. (npr. *Upoznali su se na konferenciji*).

3. Prijedlog *na* dolazi u konstrukcijama PIL.⁴ Putem konceptualne metafore⁵ VRIJEME JE PROSTOR te submetafore SMJEŠTANJE U VREMENU JE SMJEŠTANJE U PROSTORU ovaj prijedlog biva prenesen u domen vremena, i to uz lekseme koji imaju ili dobivaju vremensko značenje, a koje općenito možemo zvati vremenskim leksemima. Načelno, postoje barem tri tipa takvih leksema, i to:

- a) općevremenski leksemi,
- b) konvencionalnovremenski leksemi i
- c) implicitnovremenski leksemi.

Općevremenski leksemi neposredno označavaju vrijeme kao kategoriju u neprestanom toku. Vrijeme označeno njima konstantno traje, a međusobno se razlikuje samo po dužini trajanja, tj. količini vremena koja se zahvaća. Takvi su, npr., leksemi: *vrijeme, doba, razdoblje, period, tren, trenutak, čas, časak, moment...*

I konvencionalnovremenski leksemi neposredno označavaju vrijeme, ali prema eksplicitno utvrđenim astronomskim i dr. parametrima računanja vremena. Semantički se odlikuju strogom preciznošću. Podatni su široj potklasifikaciji i uključuju:

- mjerne vremenske jedinice: *sekunda, minuta, sat, dan, sedmica, mjesec, godina, stoljeće, milenij...*;
- dijelove dana: *zora, praskozorje, sabah, jutro, prijepodne, podne, popodne, večer, akšam, noć, ponoć...*;
- dane u sedmici: *ponedjeljak, utorak, srijeda...*;
- mjesece u godini: *januar, februar, mart...*;
- godišnja doba: *proljeće, ljeto, jesen, zima*;
- periode u godini: *međudnevica, ravnodnevnica*.

Mjerne vremenske jedinice po tome što konstantno traju slične su općevremenskim leksemima, ali se od njih razlikuju time što označavaju

⁴ V. Batistić 1972, Piper 1997, Pranjeković 2001, Arsenijević 2003.

⁵ Pojam i njegova primjena preuzeti od Lakoff – Johnson 1980.

tačno određenu količinu vremena (npr. minuta = 60 sekundi, dan = 24 sata i sl.). Konvencionalnovremenski leksemi mogu biti članovi poređanih skupova u sukcesiji (dani u sedmici, mjeseci u godini, godišnja doba). Osim toga oni mogu zauzimati određeni vremenski prostor identificirajući ga bez jasne predstave o sukcesiji, ponekad čak i o korelaciji s drugim pojmovima iste vrste (npr. dijelovi dana, periodi u godini).

Implicitnovremenski leksemi obilježavaju vrijeme posredno, metonimijski, time što pretpostavljaju obaveznu smještenost čega ili koga u vremenu. Njima se upućuje na:

- osnovne sfere čovjekove vremenske orijentacije: *prošlost, sadašnjost, budućnost; početak, sredina, polovina, kraj, konac, završetak, svršetak...*;
- periode ili faze u razvoju koga ili čega, npr.: *djetinjstvo, mladost, starost, život, cvat, bujanje, zrenje, stadij, faza...*;
- događaje, dešavanja, zbivanja, npr.: *vjenčanje, svadba, proslava, kampanja, izbori, demonstracije, akcija, neredi, uzbuna, rat, borba, ofanziva, pobuna, žetva, koševina, berba, poplava, požar, mrak, oluja, kiša...*;
- blagdane: *Bajram, Božić, Uskrs, Jurjev, Nova godina, Prvi maj, rođendan...*;
- ljude, ličnosti, države (mahom historijske kategorije), npr.: *Cezar, Kulin ban, car Sulejman, Turci, Austrija...*

4. Prijedlog *na* u bosanskome jeziku stoji uz lokativ i akuzativ. Prema onom što se navodi u rječnicima, uz lokativ označava “mjesto gdje se ko ili šta nalazi”, a uz akuzativ “mjesto na koje se šta stavlja ili na koje ko ili šta dopijeva” (Halilović – Palić – Šehović 2010: 686). Kako se vidi, rječničke definicije ovom prijedlogu pripisuju značenje intralokalizacije. Preciznije određenje značenja prijedloga *na* daje najprije Pranjković (2001: 9) uključujući ga u skupinu prijedloga sa značenjem “supralokativnosti” (“OL nalazi se ili kreće u vršnom dijelu, po površini L ili iznad njega”), a potom i Šarić (2008: 40) navodeći da taj prijedlog označava dvije temeljne relacije: prvu koja udružuje semantičke odnose određene kao “podloga/podupiranje/nošenje” i “susjedstvo”, i drugu koja udružuje semantičke odnose određene kao “susjedstvo” i “koincidencija”. Prototipična prostorna shema ostvaruje se s trodimenzionalnim objektima, ali je moguće njezino metaforično preslikavanje i na situacije u kojima su objekti dvodimenzionalni i jednodimenzionalni.

Vrlo je značajno ovdje podsjetiti na to da je za značenje neke jezičke jedinice, a time i za gramatički (sintaksički) oblik koji ona dobija, bitno ne samo to kakvo je objektivno “stanje stvari” nego, čak i više od toga, kako govornik vidi, tj. sebi predočava to “stanje stvari”. Predodžba se može rekonstruirati na temelju izbora jedne, a ne druge (te-

orijski moguće ili konkurentne) sintaksičke jedinice. Uporedimo, npr., sljedeća dva scenarija:

- jedan predmet (*knjiga*) smješten je U granicama drugog predmeta (*torba*)
 - govornik stanje stvari predočava kakvo objektivno jest:
Knjiga je U torbi
- jedan događaj (*susret*) smješten je U granicama nekog vremena (*noć, Božić*)
 - a) govornik stanje stvari predočava kakvo objektivno jest:
Sreli su se U noći
 - b) govornik stanje stvari ne predočava kakvo objektivno jest, nego kako ga on vidi: *Sreli su se NA Božić*

Ovo govornikovo viđenje “stanja stvari”, i njegova naročita gramatikalizacija kao posljedica toga, posebno je značajno pri opisu i interpretaciji semantičkih koncepata koji su iz jednog semantičkog domena transponirani u drugi, kakav je slučaj ovdje.

4.1. Metaforičko prenošenje prostornog scenarija obilježenoga konstrukcijom *na* + lokativ u sferu vremena može se odrediti vrlo ograničenim, posebno kad se uspoređi sa scenarijem obilježenim istim padežom s prijedlogom *u*.⁶ Razlog treba tražiti u tome što se u ovom slučaju temeljni prostorni odnos definiran kao “podloga / podupiranje / nošenje”, koji je primaran, uopće ne pokazuje pogodnim za preslikavanje u sferu vremena, već se to preslikavanje vrši preko odnosa označenih kao “susjedstvo” i “koincidencija”, koji su sekundarni. Kako je “podloga / podupiranje / nošenje” odnos prirodno blizak odnosu “sadržavanja”, koji je karakterističan za semantički koncept prostornog “spremnika”, to onda znači da treba očekivati otpadanje mogućnosti upotrebe konstrukcije *na* + lokativ u značenju VIL tipa “sadržavanja”, te, prema tome, i razgraničenu upotrebu vremenskih leksema u konstrukciji *u* + lokativ, na jednoj, i *na* + lokativ, na drugoj strani.

Konstrukciji *na* + lokativ vremenskih leksema može se ustanoviti značenje VIL tipa “koincidencije”. To znači da se njima obilježava scenarij u kojem se OVL vremenski poklapa, koincidira s VL. Pri tome se odnos između OVL i VL predstavlja statično. Upravo time ovakve se konstrukcije bitno razlikuju od konstrukcija VIL tipa “referencijalne ta-

⁶ Konstrukcije VIL obilježene prijedlogom *u* + lokativ pripadaju semantičkom tipu vremenskog “sadržavanja”. “OVL i VL postaju koincidentni u vremenskoj sferi tako što je OVL smješten na liniji protoka vremena omeđenoj početkom i krajem. Tako konceptualiziranu VIL možemo nazvati ‘sadržavanje’” (v. Palić 2012). Ove su konstrukcije vrlo razvijene i uključuju većinu vrsta vremenskih leksema (*u tom vremenu, u prvoj minuti, u januaru, u prošlosti, u magli* itd.).

čke”, kojima je svojstveno dinamično predstavljanje odnosa između OVL i VL.⁷ S druge strane, oba spomenuta tipa konstrukcija VIL povezuje predodžba o punktualnom VL, bez pretpostavke o njegovu trajanju ili djeljivosti na segmente.

Vremenski leksemi koji dolaze u konstrukcijama *na* + lokativ praktično su svedeni na one kojima se implicitno obilježava vrijeme, među kojima se prije svega izdvajaju događaji, dešavanja, zbivanja (npr.: *Sreli smo se na svadbi; Na izborima mu je pozlilo; Stajali su vani na kiši*) te osnovne sfere čovjekove vremenske orijentacije (npr.: *Sve je dobro išlo na početku; Na kraju su se posvađali*). Zbog bitno drukčijeg scenarija koji obilježavaju može se pretpostaviti razgraničenost upotrebe konstrukcija *na* + lokativ (VIL tipa “koincidencije”) i *u* + lokativ (VIL tipa “sadržavanja”) s obzirom na vrstu vremenskih leksema uz koje dolaze. Takva se pretpostavka potvrđuje negramatičnošću (ili barem krajnjom neobičnošću) navedenih konstrukcija s prijedlogom *u* (usp.: **Sreli smo se u svadbi; *U izborima mu je pozlilo; ?Stajali su vani u kiši; *U kraju su se posvađali*). Neki leksemi iz skupine implicitnovremenskih ne mogu doći u konstrukciji *na* + lokativ; takvi su, npr., *rat, borba, pobuna, poplava, požar...* (usp.: **Na ratu su mnogi poginuli; *Na borbi mu je stradala ruka; *Na požaru su izgorjele sve kuće...*) te leksemi *prošlost, sadašnjost, budućnost* (usp.: **Na prošlosti je bilo mnogo zla, ali će na budućnosti sve biti bolje*). Objašnjenje je jednostavno: riječ je o leksemima kojima se obilježavaju duže vremenske jedinice i čijim se značenjem fokusiraju trajnost i razvojnost, te one stoga nisu pogodne da se konceptualiziraju kao tačke vremenskog podudaranja, ali zato jesu vrlo često pogodne da, kao dodatno, aktualiziraju značenje okolnosti (usp. *Stradao je u ratu* = Stradao je za vrijeme rata / zbog rata; *Stajao je na kiši* = Stajao je dok je padala kiša/a pritom je padala kiša). Na isti se način može objasniti i nemogućnost upotrebe vremenskih leksema kojima obično nije svojstveno da označavaju duže vremenske periode, ali se i u njihovu značenju može fokusirati trajanje i razvojnost; takvi su blagdani (npr.: **Upoznali su se na Božiću*, tj. tokom božićnih svečanosti).⁸

⁷ Riječ je o konstrukcijama *u* + akuzativ vremenskih leksema sa značenjem mjernih vremenskih jedinica (*u pet sati*), dana u sedmici (*u ponedjeljak*), dijelova dana (*u zoru*), godišnjih doba (*u jesen*) i dr. “Scenarij obilježen konstrukcijom *u* + akuzativ u domenu vremena jeste preslikani scenarij dospijevanja na neki cilj/destinaciju u domenu prostora. Dostignuti prostorni cilj kretanja pretvara se u referencijalnu tačku na liniji protoka vremena, a prostorni dodir u koincidenciju OVL i VL. OVL i VL distancirani su s tačke gledišta govornika, te se cijela situacija predstavlja izrazito dinamično – kao da proces ili akcija ‘ulazi’ u svoje vrijeme” (Palić 2012). Također, istom semantičkom tipu pripadaju i konstrukcije vremenske intralokalizacije izrečene konstrukcijom *na* + akuzativ, o kojima će biti riječi u nastavku.

⁸ To ne važi za sve blagdane. Teško je (ako je ikako), npr., prihvatljivo *na Velikom petku*, dijelom zbog imenice *petak* (imenima dana nije svojstveno pojavljivanje u

Napokon, isti vremenski leksemi mogu biti upotrijebljeni i u konstrukciji *na* + lokativ i u konstrukciji *u* + lokativ, samo što u prvom slučaju označavaju vremensku “koincidenciju” (npr.: *Upoznao sam ga na akciji* = kad je bila akcija), a u drugom vremensko “sadržavanje” i okolnosti (npr.: *Poginuo je u akciji* = dok je trajala akcija).⁹

Općevremenski leksemi i konvencionalnovremenski leksemi u svome osnovnom značenju ne dolaze u konstrukcijama *na* + lokativ. To je i razumljivo ako se ima na umu da te vrste leksema označavaju vrijeme neposredno, što nije spojivo s pojmom koincidencije, koja uvijek podrazumijeva posrednu relaciju OVL s vremenom.

4.2. Rječničke definicije prostornog značenja prijedloga *na* s akuzativom (“mjesto na koje se šta stavlja ili na koje ko ili šta dopijeva”) sugeriraju da je u osnovi riječ o značenju “dostignutog cilja / destinacije”, koje se može ustanoviti i za konstrukcije *u* + akuzativ.¹⁰ Primarni semantički odnos koji taj prijedlog ostvaruje uz lokativ – “podloga / podupiranje / nošenje” – zadržava se i onda kad on stoji uz akuzativ, dok su ostala dva odnosa uključivanjem dinamične perspektive podvedena pod odnos “dostignutog cilja/destinacije”. Na taj su način u prostornom značenju ovog prijedloga profilirana dva temeljna odnosa: 1. “podloga / podupiranje / nošenje” i 2. “dostignuti cilj / destinacija”. Vidjeli smo već (u prethodnoj tački) da odnos 1 nije pogodan za metaforičko preslikavanje u domen vremena, zato se kao podloga za semantičku transpoziciju iskorištava odnos 2. Kako je isti taj odnos poslužio kao osnova za semantičku transpoziciju PIL označene konstrukcijom *u* + A u domen vremena, to se i konstrukcijama *na* + A vremenskih leksema može ustanoviti isto značenje VIL tipa “referencijalne tačke”.¹¹ I zaista, uprkos različitim scenarijima PIL označene konstrukcijama *u* + A i *na* + A, oni se, preneseni u domen vremena, ne razlikuju jer se njihova semantička opozicija koja se tipično očituje na trodimenzionalnim objektima neutralizira kad se preslika u vremensku sferu i primijeni na vremenske jedinice zamišljene kao jednodimenzionalni objekti.

Malo je vremenskih leksema koji dolaze u konstrukcijama *na* + akuzativ. To su prije svega imena godišnjih doba (npr.: *Doći će na pro-*

ovakvim konstrukcijama), a dijelom možda zbog toga što taj blagdan ne podrazumijeva nikakvu naglašenu aktivnost.

⁹ V. o tome i Batistić (1972: 137).

¹⁰ V. Palić (2012).

¹¹ Pranjaković (2001: 15-16) ovo značenje određuje kao vrstu u kojoj je “prisutna i nijansa prostornosti”, koja “ima funkciju da precizno fiksira događaj uz vremenski lokalizator”, ali ga razumije u širem smislu pripisujući ga i konstrukcijama *u*, *na*, *po* + lokativ vremenskih leksema, koje ubraja u drugi tip.

ljeće; *Na ljeto ćemo se vidjeti*; *Na jesen ide na odmor*¹²) i nazivi blagdana (npr.: *Na Bajram se posjećuje rodbina*; *Na Božić se održava ponoćna misa*). U konstrukcijama ove vrste mogu doći i općevremenski leksemi, ali samo s izmijenjenim značenjem, bilo da su adverbijalizirani (*na vrijeme* = pravovremeno; *na tren / utak /, na čas / ak /, na moment* = / vrlo / kratko; *na mah* = odjednom), bilo da su prepozicionalizirani (*na vrijeme od, na period od*).¹³ Također, u konstrukcijama *na* + akuzativ mogu doći i vremenski leksemi kojima se označavaju mjerne vremenske jedinice, ali je tada obično riječ o vremenskoj kvantifikaciji (npr.: *Otišao je unutra na minutu*), dok je značenje VIL (npr.: *Na godinu*¹⁴ / tj. iduće godine / *će doseliti ovamo*) vrlo rijetko.

Poseban je slučaj s leksemom *dan* kad se nađe u sintagmi s imenicama tipa *nomina actionis*.¹⁵ Leksem *dan* tada označava datum i u takvoj se konstrukciji prepozicionalizira (npr.: *To se desilo na dan njegova dolaska*). Datumom se upućuje na jedan poznati dan u mjesecu; ako se, međutim, radi o više dana na koje se upućuje, onda, strogo govoreći, i nije riječ o datumu, te u tom slučaju obično ne dolazi konstrukcija *na* + akuzativ (usp. *?na dane svadbe*), nego konstrukcija *u* + akuzativ / lokativ (npr. *u dane / danima svadbe*). Sličnom upotrebom odlikuju se i leksemi *godišnjica* i *obljetnica* (usp.: *na godišnjicu / obljetnicu pobjede*).

Rečeno je da su akuzativne vremenske konstrukcije s prijedlozi-
ma *na* i *u* semantički istovrsne jer i jedne i druge izriču VIL tipa “referencijalne tačke”. Zbog činjenice da se u bosanskome jeziku koriste i jedne i druge, treba pretpostaviti da je njihova upotreba s obzirom na tipološku raznovrsnost vremenskih leksema razgraničena, te da je ta razgraničenost gramatikalizirana. Takvo stanje ustvari se i može konstatirati te potvrditi negramatičnošću primjera kakvi su, s jedne strane, **na zoru*, **na jutro*, **na ponedjeljak* (samo je *u zoru, u jutro, u ponedjeljak*) te **u Bajram* (samo je *na Bajram*). Ipak, razgraničenje upotrebe nije uvijek utemeljeno gramatički, ono može biti i semantički zasnovano (moguće je, npr., i *na ljeto* i *u ljeto*, ali s različitim značenjem: *na ljeto* = u vrijeme ljeta koje slijedi, a *u ljeto* = u vrijeme bilo kojeg ljeta, uključujući i ono koje slijedi). No, ono što je izvjesno jest da razgraničenje postoji, tj. da su se konstrukcije *u* + A i *na* + A, svaka ponaosob, specijalizirale za

¹² Upotreba leksema *zima* u ovakvim konstrukcijama (*Na zimu ćemo se odmoriti*) krajnje je neobična, možda i upitna.

¹³ Pa ipak, i ovakva njihova upotreba pokazuje da su konstrukcije o kojima je riječ ranije zasigurno bile proširenije. Istom zaključku vode i konstrukcije tipa *tri puta na dan, dvanaest plaća na godinu* i dr.

¹⁴ Treba primijetiti da su i u ovakvim konstrukcijama ispunjeni uvjeti za adverbijalizaciju prijedložnih izraza (*na godinu* → *nagodinu*), što dodatno učvršćuje izneseni zaključak.

¹⁵ Isto ponašanje ovaj leksem iskazuje i u odgovarajućim lokativnim i akuzativnim konstrukcijama s prijedlogom *u*.

različite semantičke tipove vremenskih leksema. Pritom je konstrukcija *u* + akuzativ zauzela daleko veći upotrební prostor uvrstivši se među frekventnije prijedložne konstrukcije sa značenjem VII, pa i vremenskim značenjem općenito. S druge strane, konstrukcija *na* + akuzativ vrlo je ograničene upotrebe u domenu vremena, prije svega zato što semantički odnosi obilježeni prijedlogom *na* i inače nisu osobito pogodni za vremensku konceptualizaciju.

Opisani proces razgraničenja upotrebe konstrukcija *u* + akuzativ i *na* + akuzativ može se potvrditi i primjerima adverbijalizacije uz lekseme gdje su ravnopravno konkurirala oba prijedloga, npr. uz leksem *večer*: *u/na večer* → *uvečer/navečer*. Sličan značaj imaju i primjeri u kojima je konstrukcija s jednim prijedlogom centralna (npr. *u podne*), a s drugim rubna (npr. *na podne*).

Na koncu, može se zaključiti da su vremenske konstrukcije s prijedlogom *na*, svejedno koji tip VII označavale, u savremenom bosanskom jeziku slabo razvijene, te su po tome neusporedive s vremenskim konstrukcijama s prijedlogom *u*, koje su vrlo razvijene.

5. IL označena prijedlogom *na* + lokativ / akuzativ u cjelini je u sferu vremena metaforički preslikana iz sfere prostora. Preslikavaju se dva koncepta:

1. koncept “susjedstva” i “prostorne koincidencije”, koji u sferi vremena postaje “koincidencija” (*na* + lokativ) i
2. koncept “dostignutog cilja/destinacije”, koji u sferi vremena postaje “referencijalna tačka” (*na* + akuzativ).

Nijedan od tih koncepta ne odlikuje se osobitom širinom u savremenom bosanskom jeziku. Slabo su razvijene konstrukcije VII tipa “koincidencije” (*na* + lokativ), za koje je karakteristično punktualno fokusiranje VL te statična predodžba obilježenoga scenarija. Dolaze u obzir praktično jedino pojedini implicitnovremenski leksemi sa značenjem događaja i sl. (*na svadbi*), te oni sa značenjem osnovnih sfera čovjekove vremenske orijentacije (*na početku*). Također je slabo razvijena i VII tipa “referencijalne tačke” koja se obilježava konstrukcijom *na* + A. Vrlo malo vremenskih leksema dolazi u ovoj konstrukciji, prije svega oni kojima se imenuju godišnja doba (*na proljeće*) i blagdani (*na Bajram*). Kako konstrukcija *na* + A u sferi vremena dijeli istu semantičku matricu kao i konstrukcija *u* + A, pretpostavlja se razgraničena upotreba ovih dviju konstrukcija, tj. specijaliziranje jedne s jednim tipovima vremenskih leksema, a druge s drugima. Pokazuje se da postoji to razgraničenje, da može biti gramatički i semantički utemeljeno, te da daleko veći prostor zauzima prijedlog *u*.

Literatura

1. Anderson, J.M. (1971), *The grammar of case: towards a localistic theory*, Cambridge: Cambridge University Press
2. Antonić, I. (2001), *Vremenska rečenica*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića
3. Arsenijević, N. (2003), “Akuzativ s predlogom u savremenom srpskom jeziku (I)”, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XLVI/1, Novi Sad, 107–263.
4. Batistić, T. (1972), *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik
5. Belaj, B. (2010), “Prostorni odnosi kao temelj padežnih značenja – shematičnost i polisemija hrvatskoga prijedložno-padežnog izraza *od + genitiv*”, *Sintaksa padeža. Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Drugi hrvatski sintaktički dani* (ur. M. Birtić i D. Brozović-Rončević), Zagreb: Filozofski fakultet, Osijek i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 15–33.
6. Bennett, D.C. (1975), *Spatial and temporal uses of English prepositions*, London: Longman
7. Brée, D.S. / Smit, R.A. (1986), “Temporal relations”, *Journal of Semantics*, 5, 345–384.
8. Halilović, S./Palić, I./Šehović, A. (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Sarajevo: Filozofski fakultet
9. Ivić, M. (1955-56), “Iz problematike padežnih vremenskih konstrukcija”, *Južnoslovenski filolog*, XXI/1–4.
10. Lakoff, G./Johnson, M. (1980), *Metaphors we live by*, Chicago: Chicago University Press
11. Langacker, R.W. (1987), *Foundations of cognitive grammar. Vol. 1: Theoretical prerequisites*, Stanford, California: Stanford University Press
12. Langacker, R.W. (1987), *Foundations of cognitive grammar. Vol. 2: Descriptive application*, Stanford, California: Stanford University Press
13. Langacker, R.W. (2008), *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*, New York: Oxford University Press
14. Palić, I. (2012), “O upotrebi prijedloga *u* u konstrukcijama vremenske intralokalizacije”, referat podnesen na međunarodnome naučnom skupu *Riječki filološki dani 9* (od 22. do 24. 11. 2012)

15. Piper, P. (1997), *Jezik i prostor*, Beograd: Biblioteka XX vek
16. Pranjković, I. (2001), *Druga hrvatska skladnja. Sintaktičke rasprave*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
17. Pranjković, I. (2010), “Domašaji i ograničenja lokalističke teorije padeža”, *Sintaksa padeža. Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Drugi hrvatski sintaktički dani* (ur. M. Birtić i D. Brozović-Rončević), Zagreb: Filozofski fakultet, Osijek i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 213–222.
18. Šarić, Lj. (2008), *Spatial Concepts in Slavic. A Cognitive Linguistic Study of Prepositions and Cases*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag

ON THE PREPOSITION *NA* IN TEMPORAL SYNTACTIC CONSTRUCTIONS

Resume:

The semantic concept of intralocalization expressed by the preposition *na* + NP locative/accusative is metaphorically copied from the spatial sphere into the temporal one. Two concepts are copied:

1. the concept of “contiguity” and “spatial coincidence”, which becomes “coincidence” in the temporal domain (*na* + NP locative) and
2. the concept of “reached goal/destination”, which becomes “point of reference” in the temporal domain (*na* + NP accusative).

None of these concepts has wide range of use in contemporary Bosnian. The constructions denoting temporal intralocalization of “coincidence” type (*na* + NP locative) are little developed. Their characteristic is punctual focusing of the temporal unit, but static perspective of the scenario. They include only some expressions denoting time implicitly as events (*na svadbi*) and, to some extent, those denoting the main spheres of human temporal orientation (*na početku*). Quite little developed constructions are those denoting temporal intralocalization of “reference point” type, which are expressed by the preposition *na* + NP accusative. Very few temporal expressions can occur in these constructions, mainly names of the seasons (*na proljeće*) and holidays (*na Bajram*). Because the construction *na* + NP accusative shares the same semantic matrix as the construction *u* + NP accusative, it is reasonable to assume delimited use of the two constructions, that is the functional specialization of the former and the latter, respectively, to combine with different semantic types of temporal expressions. It can be shown that the assumption holds and that the delimitation is either grammatically or semantically motivated. In this respect the preposition *u* has a much wider range of use.

Key words: preposition, time expression, accusative, locative, metaphoric copying, semantic transposition, temporal intralocalization, “coincidence”, “point of reference”